

EVOCACIÓN DO NADAL NA TERRA CHÁ

VINTESEIS

Aló na distancia un fío de brétema cose ó ceo o escuro paraño. Gándaras e outeiros van rompendo mansamente o horizonte. Regueiros infindos alimentan pródigos os salgueirais. Nas campas medra o toxo, e a carqueixa, e o codeso, e a uz. Os camiños e os carreiros semellan levar a xalundes.

Tanxe a campaiña da igrexa do lugar. No tourol a ermida invoca ás alturas. As montañas, se as hai, son doutro mundo. Isto é a Terra Chá e os seus lindeiros. Unha longa ermanza ou un belo paraíso.

Na tenue seda do aire debouza a soidade os seus soños. Un sono santo cobre devoto o eirón aldeán.

Son as festas do Nadal. Feiticeiras, íntimas, gozosas. Farturentas saben a mel, a roxón, a chourizo, a requeixo, a biscoito. Outras veces, as menos, devecen polo que non hai. Mirando atrás, óese o seu ecoar enxebre. O que chegou ata nós en humildes e vehementes panxoliñas, a obra poética por excelencia da nosa xente. Porque nelas depositaban a súa fe, a súa pobreza, o seu fervor lúdico. Nas súas estrofas deixaban o mellor que tiñan: os sentimentos máis profundos: “Na dureza do inverno / aleda o seu cantar”.

Co alancañar dos anos e das estacións, andacio que non ten menciñeiro, calaron contos e romances, actuáronse no tobo do irrecuperable. Non houbo escriba que os anotase. Non existiu unha literatura que os acubillase co seu lentor e prestixio. Algo foi quedando aquí e acolá, espere-

xido, para deleite de investigadores. Bastante máis fortuna tivo a cantiga popular, aínda en proceso de recuperación. E nun dos seus eixes, o ciclo natalicio, enriquecido por persoas eruditas, que en igrexas e catedrais puxeron música e letra. Presurosa, a escola lírica mindoniense estendeu as súas ás traspasando as portas, sempre franqueadas, da Terra Chá: “Meu carabeliño, ansias, ¡cantas! / Por ti se pasan nestas comarcas”.

Non é doado buscar panxoliñas populares con partida de nacemento. Os labres e o uso fanas universais. Basta con oílas para saber que o son, pero non de qué sitio. Sen embargo, nelas atópase un xeito peculiar, o que lles imprimiu o autor ou o trobeiro. Nos Vilares de Parga, hai xa anos, cantaban esta toada: “Imos entrando / neste alpendriño; / nel acharemos / un Deus meniño”.

Severo e asceta, resistente e xeneroso, ledocando cómpre, é o home, ou a muller, que na Terra Chá nace, habita ou fenece. Igual que en tantas outras partes, soubo especialmente de estreitezas, de traballos e de loitas. Os ventos do norte cortan ríspidos e féridos a inmensa valgada. Cos suas trabusos os amos, a moitos só os deixaban vivir en casoupas de colmo. Eran os camareiros os máis espidos. Un pendello, unhas cabras e algunhas pitas. E na quenlla o murmurio do “sapo rezador”. Non é pois estraño que comprendesen as limitacións e os apuros de Belén. E que deste xeito o expresen nos sus cantos. Como este que fala de nubeiros mouros e xistrais: “Cala, meu meniño, / para de chorar, / que choren as nubes / de mouras que están”.

Do pazo vilego á cabana do pastor, pegureiro para os máis anciáns, corre a gaita e o pandeiro. Toca as castañolas Bastián. Foliada ruidosa no adro da igrexa. Un foguete de Xerbolés xoga coas estrelas. Hai ledicia e hai cantar. Que se verte e pinta de ilusións a fantasía dos máis rapaces. Ninguén quere ir ó leito. Son os do mesmo rueiro, máis os homes que as mulleres. Flota o espírito, manda o Infante, impón respecto Xosé, namora co seu xeito María. Os caraveis son a flor preferida. Así cantan nas Teixueiras, na vereca de Castro de Rei: “Báixate, loureiro, / de rama florida / e faraslle sombra / á Santa María”.

A Noiteboa pide a cea ben surtida. Os máis humildes cómena enriba da artesa, só ó lampo dos Couces e dos guizos. Na banca acomódanse os vedrairos, nos tallos os pícaros. En cocinas de máis grandor hai mesa de levante e candil de gas. Ferve o pote na gramalleira ó tizar un fuste máis. Os manxares: caldo fresco, cachelos con nabizas, lacón cocido, filloas con mel e castañas maias. Outras mesas están máis abastadas: bacallao, queixo de San Simón, orellas de frade, turrón e figos pasos. O motivo non era para menos, segundo un vilancico de Sistallo: “Á feira do Monte / a nova chegou / de ter sido nado / Xesús Noso Señor”.

Para os rapaces a noite de máis troula é a do anigaldo. Esperan que chegue o cinco de xaneiro. Arredor das esmolos dos Santos Reis faise a festa maior. Os vilancicos continúan con máis empuxe que na noite de Nadal ou que na xornada de “ábrete xaneiro”. A Misa grande acaba co bico do

nenos. Días son de alborada, arrequecidos por outras celebracións fogareñas. O san Manuel é un santo de moita sona, e o de Xesús igual, anque non sexa día festivo. Sobe á lumieira a triste canción dos Inocentes. Canta-los Reis é o acto máis puro, por musical e literario, por material e realista. Eis un exemplo do Concello de Pol: “Érgase, Manuela, da súa cadeira, veña o anigaldo, que lle temos présa”.

Misterio de puro candor para almas sinxelas. Pleno recordatorio de tempos idos, que non se van de todo, que buscan outros vieiros. Palabras tan suxestivas que son de por si soas un poema: nadal, anigaldo, reis, panxoliña, carrapuchiño... Todo un cantigueiro que por veces se esconde no colo agarimoso da memoria. Canto tiveron que ver no proceso vates, fístores, cegos, gaiteiros e... cregos. Os seus poetas, os da Terra Chá Luguesa, abundantes e vizosos como as chorimas, abriron o seu ronsel ó ensalmo de festas tan entrañables. Son os seus uns sacros cantares, que reflecten o fondón máis espiritual dunha terra que ten nome propio por posuír personalidade de seu.

Hoxe, o espacio chairego pódese gabar de ter uns colectivos e uns proxectos, realidades xa, que tentan conservar, crear e difundir esta riqueza. Entre eles está, como paradigma, o Belén de Begonte, con rechouchíos de ledicia polas súas vodas de prata. Vintecinco anos leva –parece que foi onte– abrindo as súas portas ó Nadal. Despechándollelas ós fregueses, ós amigos, ós comarcanos, a cantos circulan pola estrada, ós de aquí ou alén Galicia. Activando sobre todo o seu Be-

lén, a través de concursos e concertos, en xogos florais, que non porque o nome se perda o espírito vai cambiar. Tódolos anos os medios de comunicación, seguindo a innúmeros peregrinos, chegan a este curruncho, mensaxeiros dun excelsis festivo. E este ano con máis razón.